

بررسی کتابهای درسی دانشگاهی بر اساس نظریه نقش‌گرای نظام‌مند هلیدی و مقایسه آن با متون همسان غیر درسی معرفی یک پایان‌نامه

دکتر زهرا ابوالحسنی

عضو هیئت علمی سازمان مطالعه و تدوین (سمت)

abolhassani@samt.ac.ir

مریم‌السادات میرمالک ثانی

فارغ‌التحصیل کارشناسی ارشد رشته زبان‌شناسی

m.mirmalek@gmail.com

چکیده

در این مقاله هدف معرفی پایان‌نامه نیست.^۱ بلکه ارائه مطالبی از پایان‌نامه است که بر اساس نظریه نقش‌گرای نظام‌مند هلیدی به بررسی کتابهای درسی دانشگاهی و مقایسه آنها با متون همسان غیر درسی پرداخته است. بر این اساس کتابهای درسی دانشگاهی و کتابهای غیر درسی همسان از دو جنبه متفاوت، تجزیه و تحلیل می‌شوند. اول، توزیع فراوانی فرایندها در این کتب و دوم چهارچوب نگارش کتابهای درسی در مقایسه با کتب غیر درسی همسان. در این پژوهش، کتابهای درسی و غیر درسی دانشگاهی در دو رشته مختلف علوم انسانی و علوم پایه، جامعه آماری را تشکیل می‌دهند و با استفاده از دو شیوه آمار توصیفی و استنباطی به تجزیه و تحلیل داده‌ها پرداخته و بر این اساس مشخص می‌شود که توزیع درصد فرایندها در کتابهای مربوط به رشته علوم انسانی و علوم پایه متفاوت است. بر این اساس، فرایندهای مادی و رابطه‌ای در کتابهای انتخاب شده علوم پایه بیشتر از علوم انسانی است و از سوی دیگر توزیع فراوانی فرایندهای ذهنی و بیانی در رشته‌های علوم انسانی بیشتر است.

سخن‌سمت، شماره ۲۰، زمستان ۱۳۸۷، ص ۱۲۹-۱۴۳

► این مقاله حاصل پایان‌نامه‌ای با عنوان فوق است.

واژه‌های کلیدی

نظریه نقش‌گرای نظام‌مند هلیدی، فرانقشهای تجربی، کتاب درسی، فرایند ذهنی، فرایند مادی، فرایند رابطه‌ای.

مقدمه

این پژوهش بر اساس نظریه نقش‌گرای نظام‌مند هلیدی به بررسی کتابهای درسی دانشگاهی و مقایسه آنها با متون همسان غیر درسی می‌پردازد. هدف نگارنده، بررسی توزیع درصد نوع فراوانی فرایندها در کتابهای درسی و غیر درسی دانشگاهی در گرایشهای مختلف و ارزیابی تفاوت‌های موجود میان آنها با کمک شیوه‌های آماری مناسب است.

ملاحظات نظری و عملی

دستور نقش‌گرای نظام‌مند هلیدی از همان ابتدا با اهداف کاربردی تدوین شده است. طبق ادعای هلیدی، با کمک این نظریه می‌توان نتیجه‌گیریهای عملی و قابل استنادی در مورد انواع گوناگون متون، اعم از آموزشی، علمی، ادبی، و عمومی به دست داد. تمایل هلیدی به بهره‌گیری از زبان‌شناسی در امر آموزش، از زمان ارائه نظریه «مقوله و میزان» وی مشهود بود. هلیدی بین سالهای ۱۹۶۴ و ۱۹۷۱ در طرحی که در شورای مدارس انگلستان به اجرا درآورد در صدد آموزش زبان به کمک یک دیدگاه زبان‌شناختی برآمد تا توصیفی از زبان انگلیسی به دست دهد که هم برای معلمان و هم برای اهداف و روشهای آموزشی ثمربخش باشد (باتلر، ط ۲۰۰۳: ۴۲۴).

بین سالهای ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ کانون توجه پژوهشگران به نقش متون نوشتاری در مدارس معطوف گردید. در این زمان مطالعات هلیدی و حسن^۱ در استرالیا، اهمیت نقش متون نوشتاری را در آموزش و یادگیری در مدارس روشن ساخت و رفته‌رفته پیروان دستور نظام‌مند در استرالیا بر آن شدند تا معلمان را با چگونگی نظام‌زبانی متون درسی آشنا کنند (همان: ۴۲۵). این مطالعات به تدوین طرحهای آموزشی پرکاربردی منجر شد. بر این اساس در این پایان‌نامه، کتابهای درسی دانشگاهی و کتابهای غیر درسی همسان از دو جنبه، تجزیه و تحلیل شده‌اند. اول اینکه آیا بنا به گفته هلیدی با تغییر موضوع متن کتابهای درسی دانشگاهی و

1. Halliday and Hassan

کتابهای غیر درسی همسان، توزیع فراوانی فرایندها در این کتب تغییر می‌کند؟ و دوم اینکه آیا بر اساس این نظریه، چهارچوب نگارش کتابهای درسی در مقایسه با کتب غیر درسی همسان، متفاوت است؟

طرح موضوع

تجزیه و تحلیل متن با اهداف متفاوتی صورت می‌گیرد از جمله اهداف آموزشی، ادبی (تعیین و تحلیل سبک نویسنده)، قوم‌نگاری و غیره. در این میان تجزیه و تحلیل انشای کودکان، تحلیل مکالمه میان دانش‌آموزان و معلمان، تجزیه و تحلیل زبان کتب درسی، مقایسه انواع متنهای مختلف با موضوعات متنوع از جمله تجزیه و تحلیلهایی است که می‌تواند با هدف آموزشی صورت گیرد. از طرف دیگر به کارگیری نظریه‌های زبان‌شناسی و مبانی دستور از جمله عوامل اساسی در تحلیل متن به حساب می‌آیند. یکی از این نظریه‌ها، «دستور نقش‌گرای نظام‌مند» هیلیدی است.

نظریه مورد نظر هیلیدی که نظریه نظام‌مند نام دارد در واقع مبتنی بر معنا و انتخاب است. زبان و سایر نظامهای نشانه‌شناسی به عنوان شبکه‌ای از انتخابهای به هم مرتبط تفسیر می‌شوند (هیلیدی، ۱۹۹۴: ۱۷x). این دستور سه سطح یا لایه برای زبان قائل می‌شود: سطح معنایی، سطح دستور-واژگان و سطح واج‌شناسی، و تأکید همواره بر معناست.

این نظریه به دنبال سنت نقش‌گرایی اروپا ظهور کرد و عمدتاً مبتنی بر نظریه نظام ساختار فرث^۱، با اصول انتزاعی یلمزلف و وام‌گرفتن برخی ایده‌ها از مکتب پراگ است.

در این نظریه، بافت با مفهوم گونه کاربردی معنا می‌شود و گونه کاربردی یعنی گوناگونیهای زبانی با توجه به کاربرد (هیلیدی و حسن، ۱۹۷۶: ۴۴). متغیرهای زبانی یک بافت شامل: حوزه کلام^۲، فحوای کلام^۳ و شیوه کلام^۴ است. تشخیص و شناسایی این سه متغیر بافتی اتفاقی و دلخواهی نیست، زیرا هر یک از آنها بیانگر یک نوع معنی و در نتیجه یک نوع فرانتش زبانی‌اند.

هیلیدی (۲۰۰۴) معتقد است که با تغییر موضوع متن، نوع و میزان فراوانی فرایندها

1. Firth
2. field of discourse
3. tenor of discourse
4. mode of discourse

تغییر می‌کند. برای مثال به اعتقاد وی، در متون مربوط به دستورالعملها بیشتر از فرایندهای مادی استفاده می‌شود و این در حالی است که فرایندهای بیانی نقش عمده‌ای در متون مربوط به گزارش‌دهی و یا اخبار ایفا می‌کند و فرایندهای غالب در متون روایتی نیز اغلب وجودی و رابطه‌ای‌اند (هلیدی و متسین،^۱ ۲۰۰۴: ۱۷۴).

پایه نظری پژوهش

سؤالات اساسی این پژوهش بدین شرح است:

۱. با تغییر کتابها - درسی، غیر درسی - توزیع فراوانی نوع فرایندها چه تغییری می‌کند؟
 ۲. بین توزیع فراوانی نوع فرایندهای موجود در کتابها - درسی، غیر درسی - در گرایشهای رشته‌های مختلف چه تفاوتی وجود دارد؟
 ۳. با تغییر ژانر درسی به غیر درسی در کتابهای رشته‌های مختلف چه تفاوت معناداری بین توزیع فراوانی نوع فرایندها ایجاد می‌شود؟
- در این فصل با طرح شش فرضیه امکانات مختلف به دست داده شده است.
- فصل دوم مشتمل بر دو بخش است؛ بخش اول پایه‌های نظری پژوهش را شامل می‌شود، بدین ترتیب که در این فصل ابتدا ضمن معرفی سه نگرش غالب در زبان‌شناسی امروز به پیدایش زبان‌شناسی نقش‌گرا، اصول حاکم بر زبان‌شناسی نقش‌گرا، انواع رویکردهای نقش‌گرا، اصول حاکم بر رویکردهای نقش‌گرا به طور اعم اشاره و سپس در ادامه به تفصیل در خصوص نقش‌گرایی، مهم‌ترین رویکردهای آن، نظریه نقش‌گرای نظام‌مند هلیدی و در نهایت مبانی نظری این نظریه بحث می‌شود.
- در دستور نقش‌گرای نظام‌مند چهار مفهوم سازگی^۲، قلاب‌گذاری^۳، نشانه‌گذاری و چند نقشی بودن واحدهای زبانی مفاهیم اساسی‌اند. از میان این چهار مفهوم، سه مفهوم اول به توصیف صوری و نقشی بندهای زبانی می‌پردازند و مفهوم چهارم با در نظر گرفتن سه نوع معنی در بند، فرانشه‌های زبانی را معرفی می‌کند. از آنجا که در تحقیق حاضر فرانشه‌های تجربی به عنوان پایه اصلی و اولیه تحقیق قرار داده شده است، تنها مفهوم چهارم بررسی می‌شود. در نقش‌گرایی معنی برابر با نقش است. در واقع هر یک از معانی، مظهر یک نقش زبانی

1. Halliday and Matthiessen
2. constituency
3. bracketing

ویژه‌اند. هر سازه هم‌زمان می‌تواند بیش از یک نقش داشته باشد. نکته کلیدی در تفسیر نقش‌گرای ساختار دستوری این است که به طور کلی واحدهای زبانی چند نقشی هستند. اکثر سازه‌های موجود در ساختارهای بالاتر از کلمه بیش از یک شکل ساختاری دارند (تامسون، ۱۹۹۷: ۲۶).

سه نوع معنی یا سه فرانش زبانی عبارت‌اند از:

فرانش تجربی. بر پایه این فرانش، ما از زبان برای صحبت کردن در مورد تجربیات خود از جهان، هم جهان بیرون ذهن و هم جهان درون ذهن استفاده و رویدادها، حالتها و عناصر دخیل را توصیف می‌کنیم. در این نوع فرانش آنچه که اهمیت دارد محتوای پیام در بافت مورد نظر است. هنگام تحلیل متن از نقطه نظر تجربی، توجه به این نکته ضروری است که چه نوع رویداد یا فرایندی^۱ در حال وقوع است. آیا رویداد مورد نظر به طور عینی قابل تجربه است و یا فرایندی است ذهنی و غیر ملموس. آیا ممکن است دست به انتخاب بزنیم و رویدادی را به دلخواه خود به صورت عینی یا ذهنی بیان کنیم. از آنجا که در فرانش تجربی، رویداد در مرکز توجه قرار دارد این نوع معنی تجلی حوزه کلام است.

فرانش بینافرادی. در چهارچوب این فرانش، از زبان برای تعامل با دیگر افراد، برقراری رابطه و حفظ این رابطه با آنها، تحت تأثیر قرار دادن رفتار سایرین، بیان دیدگاه شخصی خود و درک یا تغییر دیدگاههای دیگران استفاده می‌کنیم. در این نوع فرانش، این فاعل است که اهمیت دارد. از آنجا که در این نوع معنی شرکت‌کننده‌ها و نگرشهای آنها مورد توجه‌اند معنای بینافرادی، تجلی فحوای کلام است.

فرانش متنی. در این فرانش، به شیوه سازماندهی پیامها پرداخته می‌شود. ما پیامهای خود را به شیوه‌ای سازماندهی می‌کنیم که با پیامهای قبلی و بعدی خود و بافت وسیع مرتبط با آنها سازگاری داشته باشد. سازمان‌بندی زبانی پیام به شیوه کلام مربوط می‌شود.

هلیدی علاوه بر سه نوع فرانش فوق، فرانش چهارمی را معرفی می‌کند تحت عنوان فرانش منطقی.

فرانش منطقی^۲. این نوع فرانش مؤلفه منطقی دستور است که به بررسی شباهتها و تفاوتها در بندها می‌پردازد. ابزارهای انسجام متن در فرانش متنی جای می‌گیرد.

1. process
2. logical

هر چند که سه فرانشس متنی، تجربی، بینا فردی، عمدتاً با معنی سر و کار دارند اما فرانشس منطقی با ارتباط میان پیامها مرتبط است (همان: ۳۵).

از دیدگاه ما زبان در ساده‌ترین سطح خود، جهان را به صورت مجموعه‌ای از رویدادهای در حال جریان (فعلها) بیان می‌کند که شامل چیزهایی (اسمها) می‌شوند که می‌توانند از ویژگیهای خاصی (صفات) برخوردار باشند و تمامی اینها می‌توانند دارای جزئیات پس‌زمینه‌ای مانند مکان، زمان، حالت (قیود) باشند. پس یک جمله می‌تواند از فعل، اسم، صفت و قید تشکیل شده باشد. در صورت استفاده از برجسبهای نقشی می‌توانیم محتوای بند را در چهارچوب فرایندهایی تعریف کنیم که شامل شرکت‌کننده‌هایی می‌شوند که در موقعیتهای مشخصی در فرایند مورد نظر دخیل‌اند. مانند مثال زیر:

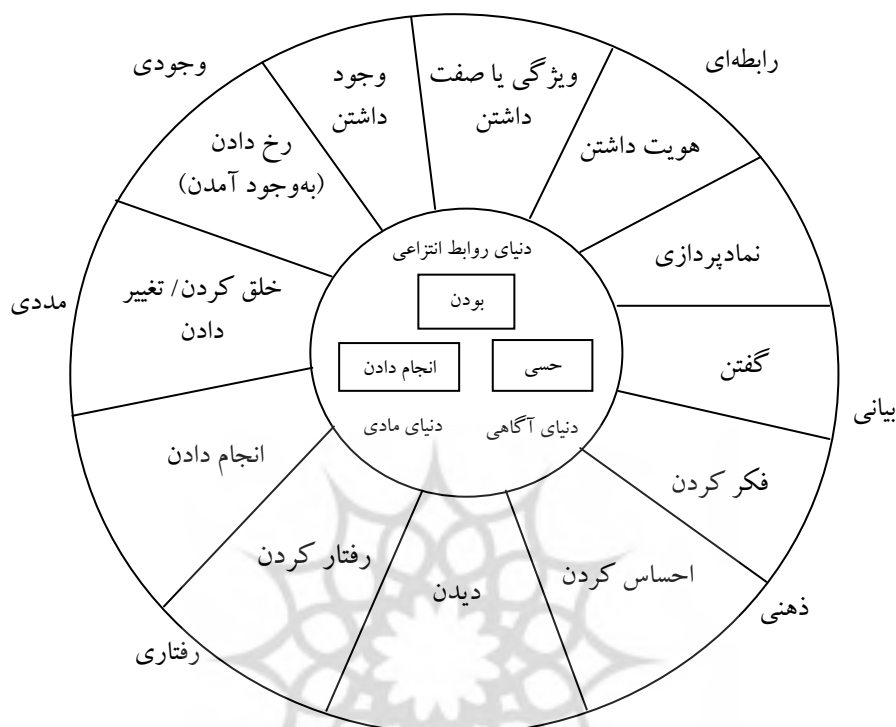
<u>مادر</u>	<u>دختر</u>	<u>زیبا</u>	<u>را</u>	<u>به آرامی</u>	<u>بوسید.</u>
<u>اسم</u>	<u>اسم</u>	<u>صفت</u>		<u>قید</u>	<u>فعل</u>
شرکت‌کننده	شرکت‌کننده	شرکت‌کننده		عنصر موقعیتی	فرایند

فرایند معمولاً از طریق گروه فعلی بیان و از دیدگاه تجربی مؤلفه اصلی پیام محسوب می‌شود. هر بند اصلی معمولاً حداقل شامل یک شرکت‌کننده است که عموماً توسط گروه اسمی محقق می‌شود.

در نظام گذرای هلیدی سه نوع فرایند اصلی عبارت‌اند از: مادی، ذهنی، رابطه‌ای. در کنار سه نوع فرایند مذکور، هلیدی دسته‌بندیهای جزئی‌تری را در مرزهای موجود در بین آنها قائل شده است. وی در مرز میان فرایندهای مادی و ذهنی، فرایندهای رفتاری^۱ را شناسایی کرده است: فرایندهایی که تجلی بیرونی فعالیتها و عملکردهای درونی را نشان می‌دهند. در مرز میان فرایندهای ذهنی و رابطه‌ای، فرایندهای بیانی^۲ عنوان گردیده‌اند: روابط نمادین میان درک افراد بشر و تجلی آن در زبان مانند گفتن، منظور داشتن. در مرز میان فرایندهای رابطه‌ای و مادی، فرایندهایی قرار دارند که با وجود داشتن سر و کار دارند. فرایندهای وجودی^۳، فرایندهایی هستند که وجود انواع پدیده‌ها با آنها شناسایی و تعیین می‌شود.

شکل ۱ روابط موجود میان انواع فرایندها را نشان می‌دهد:

1. behavioral process
2. verbal process
3. existential

شکل ۱ انواع فرایندهای اصلی و فرعی بر اساس تقسیم‌بندی هلیدی (۱۹۹۴)

ادبیات این حوزه

بر این اساس در بخش دوم فصل مذکور پیشینه‌ای از مطالعات صورت گرفته در خصوص بررسی متون مختلف با تکیه بر نظریه نقش‌گرای نظام‌مند هلیدی در داخل و خارج از کشور بیان شده است که از این میان می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. یکی از جدیدترین پژوهشهای انجام گرفته در این حوزه مربوط به ادینگز (۲۰۰۷) است. وی با کمک نظریه نقش‌گرای نظام‌مند هلیدی و با تکیه بر فرآیندها، به بررسی متون و مقالات دانشگاهی دانشجویان دو رشته متفاوت بیوشیمی و ادبیات انگلیسی پرداخت. وی با بررسی ۲۴۴ بند در مقالات دانشجویان هر دو رشته دریافت که تفاوت عمده‌ای از نظر تجربی بین آنها وجود دارد. تقریباً کلیه بندها در متون بیوشیمی از نوع بندهای مادی و رابطه‌ای بودند. گذشته از آن اغلب بندهای مادی به صورت مجهول بیان شده بود، در حالی که فرایندهای به کار رفته در متون ادبی شامل میزان بالایی از فرایندهای رابطه‌ای و بعد مادی بود. از این رو دریافت که دانشجویان هر رشته با به کارگیری

فرایندهای فعلی متفاوت، شیوه متفاوتی برای بیان شناخت خود از جهان خارج به کار می‌برند. وی با تحلیل و بررسی هر دو متون به این نتیجه رسید که هدف متون بیوشیمی نشان دادن چگونگی رخداد فعالیتها و پدیده‌ها از لحاظ زیستی و چگونگی ارتباط آنها با سایر فعالیتها و یا پدیده‌هاست. وی دریافت که این متون با احساسات و افکار شخصی افرادی که مشاهده گر جهان خارج‌اند، ارتباط چندانی ندارد. در حالی که متون ادبی بیشتر به چگونگی عملکرد و فعالیت افراد در دنیای خارج می‌پردازد.

ادینگر معتقد است با پی بردن به این تفاوتها می‌توان به راهبردهای مربوط به تدریس نگارش در رشته‌های مختلف در سطح دانشگاه پی‌برد. همچنین در صورتی که دانشجویان تفاوت موجود میان متون دارای ژانرها و گونه‌های متفاوت را از لحاظ دستور واژگانی بیاموزند بدون شک بهتر می‌توانند از دانش خود در این زمینه در نگارش متون و مقالات مربوط استفاده کنند.

۲. تحلیل معنایی متون کتاب *بخوانیم* پایه‌های اول تا پنجم دبستان به عنوان رسمی‌ترین منبع زبان‌آموزی به کودکان (نجفی، ۱۳۸۶). نتایج این پژوهش حاکی از آن است که در توزیع افعال (فرایندها در تعریف هلیدی) مندرج در کتابهای فوق معیاری زبان‌شناختی و روان‌شناختی به شیوه‌ای دقیق و سازنده مد نظر نبوده است.

۳. نگاهی به وضعیت درونی درسهای مجموعه آموزشی *فارسی بیاموزیم* از منظر فرانش تجربی در چهارچوب نظری هلیدی (تبریزمنش، ۱۳۸۵). تبریزمنش معتقد است این داده‌ها بیانگر تفاوت‌های قابل ملاحظه در زمینه بسامد رخداد فرایندهای مختلف و وجود نوعی رابطه بین گونه گفتاری و نوع فرایند است.

۴. بررسی شعر کودک و کشف ساختارهای خاص آن در زمینه فرانشها (تجربی، بینا فردی، متنی) و بسامد واژگانی (شاهرخی، ۱۳۸۵). نتایج به دست آمده حاکی از آن است که از نظر فرانش تجربی فرایندهایی که بیشتر در این اشعار به چشم می‌خورند به ترتیب فرایند رابطه‌ای و بعد مادی‌اند.

۵. بررسی ساختار مبتدا - خبری دو مجموعه آموزشی «آزفا» و «فارسی بیاموزیم» از دیدگاه فرانش متنی نظریه نقش‌گرای نظام‌مند هلیدی (غفاری‌مهر، ۱۳۸۳). در فارسی بیاموزیم از مبتدا‌های مرکب بیشتری استفاده شده است که بیانگر انطباق بیشتر این مجموعه با گونه گفتاری زبان و نیز انسجام بیشتر متن است.

۶. تجزیه و تحلیل سخنرانیهای هفتگی رئیس جمهور سابق امریکا، بیل کلینتون، با

تمرکز بر فرانشس تجربی نظریه نقش گرای نظام مند هلیدی (اولسن، ۲۰۰۵). اولسن از بسامد فرایندهای مختلف نتیجه می‌گیرد آنها در خطاب به امریکاییها ویژگیهای مثبت مانند فروتنی دارند و در خطاب به دشمنان ویژگیهای منفی.

۷. بررسی کتابهای تاریخ دوره دبیرستان کشور ژاپن در سال ۱۹۹۵ با به کارگیری هر سه فرانشس زبانی نظریه نقش گرای نظام مند هلیدی (بارنارد، ۱۹۹۸). وی ادعا می‌کند کتابهای مورد بررسی با تکیه بر حوادثی که طی سالهای ۱۹۳۱ تا ۱۹۴۵ رخ داده است همگی ایدئولوژی منفی دولت ژاپن را نشان می‌دهند.

۸. تحلیل سخنان آموزنده حضرت مسیح (ع) در متون مذهبی و اخلاقی، با کمک روش‌شناسی تحقیق دستور نقش گرای نظام مند (گراپر، ۲۰۰۱). هدف گراپر بررسی تأثیر گذاری زبان در آموزه‌های اخلاقی و دینی است.

روش‌شناسی تحقیق

در این پژوهش، کتابهای درسی و غیر درسی دانشگاهی در دو رشته مختلف علوم انسانی و علوم پایه، مورد جامعه آماری ما را تشکیل می‌دهند. کتابهای مربوط به رشته‌های علوم انسانی از میان کتب منتشر شده سازمان مطالعات و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت) انتخاب شدند. در این پژوهش از روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چند مرحله‌ای استفاده شده است. ابتدا از میان زیرمجموعه‌های موجود در رشته علوم انسانی - کتابهای درسی و غیر درسی - دو گرایش روان‌شناسی و علوم سیاسی به صورت تصادفی انتخاب شدند. سپس در گرایش روان‌شناسی از بین کتابهای درسی، کتاب *درآمدی بر روان‌شناسی دین - روان‌شناسی فردی* و از بین کتابهای غیر درسی روان‌شناسی، کتاب *هجده مقاله در روان‌شناسی انتخاب گردید.*

همچنین در گرایش علوم سیاسی از بین کتابهای درسی، کتاب *اندیشه‌های سیاسی در اسلام و ایران* و از بین کتابهای غیر درسی، کتاب *بحران نوگرایی و فرهنگ سیاسی در ایران معاصر* انتخاب شدند.

از میان زیرمجموعه‌های موجود در علوم پایه - کتابهای درسی و غیر درسی - دو گرایش شیمی و فیزیک به صورت تصادفی انتخاب شد. سپس در گرایش شیمی از بین کتابهای درسی، کتاب *شیمی آلی* و از بین کتابهای غیر درسی شیمی، کتاب *نانو تیوپهای کربن* انتخاب گردید.

همچنین در گرایش فیزیک از بین کتابهای درسی، کتاب فیزیک و از بین کتابهای غیر درسی، کتاب مقدمه‌ای بر نانو تکنولوژی انتخاب شد.

جدول ۱

علوم پایه		علوم انسانی	
فیزیک (درسی)	شیمی (درسی)	علوم سیاسی (درسی)	روان‌شناسی (درسی)
فیزیک	شیمی آلی	اندیشه‌های سیاسی در اسلام و ایران	درآمدی بر روان‌شناسی دین - روان‌شناسی فردی
فیزیک (غیر درسی)	شیمی (غیر درسی)	علوم سیاسی (غیر درسی)	روان‌شناسی (غیر درسی)
مقدمه‌ای بر نانو تکنولوژی	نانو تیوپهای کربن	بحران نوگرایی و فرهنگ سیاسی در ایران معاصر	هجده مقاله در روان‌شناسی

مهم‌ترین روش گردآوری اطلاعات مورد استفاده در این پژوهش، روش کتابخانه‌ای و توصیفی بوده است؛ زیرا برای شمارش افعال مربوط به فرایندهای شش گانه، فعالیت‌های ذیل انجام شده است. بعد از انتخاب دقیق کتابهای درسی و غیر درسی چهار گرایش روان‌شناسی، علوم سیاسی، شیمی و فیزیک، برای انتخاب متن و محتوای آنها، یک چهارم فصلهای کتابهای مذکور به طور تصادفی انتخاب شد. سپس یک پنجم هر فصل نیز به طور تصادفی انتخاب شد و کلیه فعلهای مربوط به فرایندهای مادی، ذهنی، رابطه‌ای، بیانی، رفتاری و وجودی (که تعریف هر کدام به تفصیل در فصل دوم این پژوهش مطرح گردید) شمارش و ثبت شد. اطلاعات جمع‌آوری شده با استفاده از نرم‌افزار SPSS، به دو طریق تجزیه و تحلیل شده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌های به دست آمده از شمارش افعال، از روش آماری توصیفی و برای تحلیل داده‌ها از روش آمار استنباطی و آزمون خی دو استفاده شده است.

داده‌ها

داده‌های جمع‌آوری شده با استفاده از دو روش آمار توصیفی و استنباطی تجزیه و تحلیل شده‌اند که در این مجال اطلاعات یکی از نمونه‌های موجود را به تفصیل عنوان می‌کنیم و علاقه‌مندان به بحث می‌توانند جهت آگاهی بیشتر از سایر داده‌ها و نحوه تجزیه و تحلیل اطلاعات به اصل پژوهش مراجعه نمایند.

نمونه‌ای از بررسی در یک حوزه: درسی، علوم انسانی، روان‌شناسی
جدول زیر تعداد کل بندها و توزیع فراوانی فرایندها و درصد هر یک از آنها را به تفکیک نشان می‌دهد.

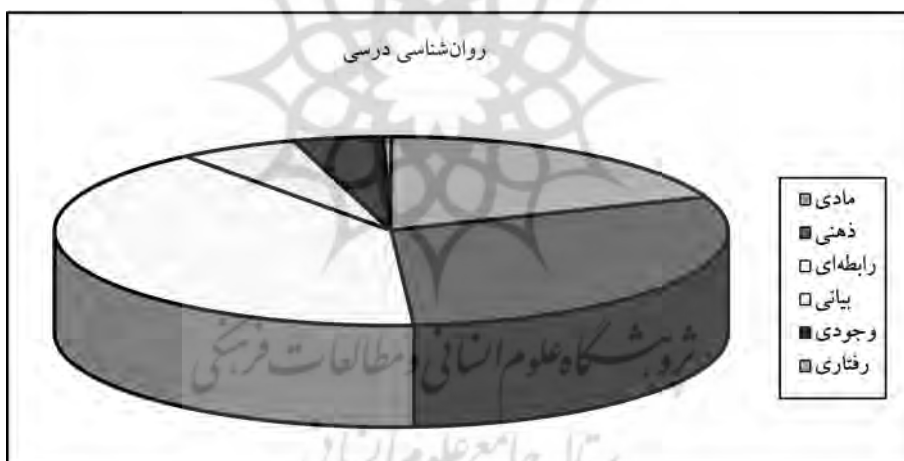
جدول ۲ توزیع درصد فراوانی هر یک از شش فرایند در کتابهای درسی دانشگاهی رشته روان‌شناسی

نوع فرایند	مادی	ذهنی	رابطه‌ای	بیانی	رفتاری	وجودی
فراوانی	۱۱۷	۱۸۱	۲۴۸	۳۶	۱	۲۸
درصد	٪۱۹	٪۳۰	٪۴۰	٪۶	٪۰	٪۵

تعداد کل فرایندهای مورد بررسی: ۶۱۱

ترتیب توزیع فرایندها بر حسب درصد:

رابطه‌ای < ذهنی < مادی < بیانی < وجودی < رفتاری

نمودار ۱ نمودار دایره‌ای کتب درسی درآمدی بر روان‌شناسی دین - روان‌شناسی فردی

در ادامه این فصل برای هر یک از سؤالات پژوهش فرضهای آماری مطرح و با استفاده از آزمون‌های دو به بیان تفاوت‌های موجود پرداخته و در نهایت نیز نمودارهای مقایسه‌ای میان هر یک از فرایندها در گرایشهای مختلف بررسی و تجزیه و تحلیل شده‌اند. در فصل پنجم ابتدا بر اساس نتایج به دست آمده از تجزیه و تحلیل داده‌ها در فصل چهارم، سؤالات و به تبع آن فرضیه‌های پژوهش، بررسی و در نهایت نیز نتیجه‌گیری کلی به شرح ذیل از پژوهش صورت گرفته است.

نتیجه گیری

بررسیها و شواهد آماری حاکی از آن است که میان توزیع درصد فراوانی فرایندهای کتابهای درسی و غیر درسی متعلق به یک شاخه علمی با گرایشها و موضوعات مختلف تفاوت معناداری وجود ندارد.

اما تفاوت معنادار موجود میان توزیع درصد فراوانی فرایندها در کتابهای درسی و غیر درسی دو رشته علوم انسانی و علوم پایه حاکی از آن است که فرایندهای انتخاب شده در متن کتابهای مربوط به دو رشته مذکور کاملاً متفاوت اند همان طور که در فصل دوم در بحث ملاحظات نظری نیز ذکر شد انتخاب هر فرایند با توجه به معنی و هدفی که گوینده قصد بیان آن را دارد صورت می گیرد. لذا بالا بودن میزان توزیع درصد فراوانی فرایندهای رابطه‌ای و مادی در کتابهای درسی و غیر درسی علوم پایه نشان می دهد که اولاً میان کتابهای درسی و غیر درسی از لحاظ چهارچوب و توزیع فرایندهای شش گانه تفاوت وجود ندارد و ثانیاً اینکه به نظر می رسد هدف کتابهای انتخاب شده علوم پایه (شیمی، فیزیک) بیشتر بر فعالیتها و پدیده‌هایی متمرکز است که به صورت مادی و ملموس رخ می دهد و از سوی دیگر، ارتباط میان این پدیده‌ها و فعالیتها را با یکدیگر و سایر پدیده‌ها نشان می دهد، لذا بالاترین میزان توزیع درصد فراوانی فرایندهای رابطه‌ای در این کتابها مشاهده می شود. از سوی دیگر شاید بتوان چنین پیش بینی کرد که با توجه به ماهیت و هدف دو گرایش انتخاب شده در شاخه علوم انسانی (روان شناسی و علوم سیاسی) طبیعتاً باید میزان توزیع درصد فراوانیهای افعال و فرایندهای حسی، ادراکی، شناختی، منطقی و بیانی در این متون بیشتر باشد که نتایج به دست آمده از پژوهش نیز مؤید این امر است.

در نهایت اینکه متون منسجم و تخصصی که قرار است برای اهداف آموزشی خاصی نگاشته شوند در چهارچوب ساختار زبانی ویژه‌ای قرار می گیرند که منضبط شدن آنها به قواعد مربوط، امر خوانش و فرایند درک را آسان تر می سازند.

منابع

آذربایجان، مسعود و سید مهدی موسوی اصل (۱۳۸۵)، *درآمدی به روان شناسی دین*، تهران: سمت.

تیریزمنش، معصومه (۱۳۸۵)، *بررسی مجموعه فارسی بیاموزیم (آموزش زبان فارسی) از منظر فراتنش تجربی، براساس چهارچوب هلیدی*، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه شهید بهشتی.

- دادستان، پریخ (۱۳۸۶)، ۱۸ مقاله در روان‌شناسی، تهران: سمت.
- دبیرمقدم، محمد (۱۳۸۳)، *زبان‌شناسی نظری: پیدایش و تکوین دستور گشتاری*، تهران: سمت.
- روینز، رابرت هانری (۱۳۸۲)، *تاریخ مختصر زبان‌شناسی*، ترجمه علی محمد حق‌شناس، تهران: نشر مرکز، کتاب ماد.
- شاهرخی شهرکی، مریم (۱۳۸۵)، *بررسی شعر کودک از منظر زبان‌شناسی نقش‌گرایی هلیدی*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه شهید بهشتی.
- شکوه‌فر، علی و کسری مؤمنی (۱۳۸۴)، *مقدمه‌ای بر نانو تکنولوژی*، تهران: نشر گستر.
- شمس اسفندآباد، حسن (۱۳۸۵)، *روان‌شناسی تفاوت‌های فردی*، تهران: سمت.
- غفاری مهر، مهرخ (۱۳۸۳)، *بررسی دو مجموعه از کتابهای آموزش زبان فارسی از دیدگاه نظریه نقش‌گرایی هلیدی*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید بهشتی.
- قادری، حاتم (۱۳۸۵)، *اندیشه‌های سیاسی در اسلام و ایران*، تهران: سمت.
- کاظمی، سیدعلی اصغر (۱۳۸۲)، *بحران نوگرایی و فرهنگ سیاسی در ایران معاصر*، تهران: نشر قومس.
- مستقیم، رضا (۱۳۸۳)، *شیمی آلی*، انتشارات علمی دانشگاه صنعتی شریف.
- نجفی، آزاده (۱۳۸۶)، *بررسی توزیع فرایندهای فرانتش تجربی در کتاب بخوانیم پایه‌های اول تا پنجم دبستان*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه فردوسی مشهد.
- هالیدی، دیوید و رابرت رزینک (۱۳۸۰)، *فیزیک*، ترجمه نعمت‌اله گلستانیان و محمود بهار، مرکز نشر دانشگاهی.
- Butler, S. Christopher (2003a), *Structure and Function: A Guild to Three Major Structural - Functional Theories*, Part 1: Approaches to the Simplex Clause. (Studies in Language Companion Series- SLCS- Vol. 63), John Benjamins Publishing Co.: Amsterdam/Philadelphia.
- (2003b), *Structure and Function: A Guild to Three Major Structural - Functional Theories*, Part 2: From Clause to Discourse and Beyond. (Studies in Language Companion Series- SLCS- Vol. 64), John Benjamins Publishing Co.: Amsterdam/Philadelphia
- Graber, Philip (2001), *Context in Text: A Systemic Functional Analysis of the Parable of the Sower*, Dissertation for the Degree of Doctor of Philosophy, Emory University
- Halliday, M.A.K. (1994, 2nd ed.), *An Introduction to Functional Grammar*, London: Arnold.
- (1978), *Language and Social Semiotic: The Social Interpretation of Language and Meaning*, London: Arnold.
- (1993), "Towards a Language Based Theory for Learning", *Linguistics and Education*, 5, 93-116.
- Halliday, M. A. K. and Matthiessen Christian (2004, 3rd ed.), *An Introduction to Functional Grammar*, Arnold: Britain.

- Halliday, M.A.K. and R. Hasan (1976), *Cohesion in English*, London: Longman.
- Thompson, Geoff (1997), *Introducing Functional Grammar*, London: Arnold.
- (2004, second ed.), *Introducing Functional Grammar*, Arnold: London.
- Givon, T. (1995) *functionalism and Grammar*, John Benjamins Publishing Company.
- Olson, Marian (2005), *An Analysis of Presidential Radio Addresses*, dissertation for degree of master of arts in linguistics, University of Texas, Arlington.
- Barnard, Christopher (1998), *Ideology in Japanese High School History Textbooks: A Functional Grammar Approach*, Dissertation for the Degree Doctor of Education, Temple University.
- Iddings, Joshua. Glenn, (2007), *Functional Analysis of English Humanities and Biochemistry Writing with Respect to Teaching University Composition*, Dissertation for the Degree of Master of Arts in English, Marshal University.

منابع برای مطالعه بیشتر

- آقا گل زاده، فردوس (۱۳۸۴)، «کاربرد آموزه‌های زبان‌شناسی نقش‌گرا در تجزیه و تحلیل متون ادبی»، *مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی مشهد*، ش ۱۴۹، ص ۲۲-۱.
- پهلوان‌نژاد، محمدرضا (۱۳۸۳)، *تحلیل نحوی - معنایی ساختمان بند ساده در زبان فارسی بر پایه دستور نقش‌گرای نظام‌مند هلیدی*، پایان‌نامه دکترا، دانشگاه فردوسی مشهد.
- خزائی، یوسف (۱۳۸۵)، *بررسی تأثیر عوامل انسجامی در درک مطلب در کتابهای زبان انگلیسی سال دوم و سوم دبیرستان*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه شهید بهشتی.
- رضاخانی، فرشته (۱۳۸۵)، *بررسی مجموعه فارسی پیام‌وریم (آموزش زبان فارسی) از منظر فرانتش بینافردی بر اساس چهارچوب نقش‌گرای هلیدی*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشکده علوم انسانی، دانشگاه شهید بهشتی.
- رمضانی واسوکلایی، علی (۱۳۸۵)، *بررسی تکرار و تقابل در لایه‌های فارسی بر اساس چهارچوب نظریه نقش‌گرای نظام‌مند هلیدی*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی.
- شریف‌زاده، محی‌الدین (۱۳۸۴)، *بررسی کتابهای آموزشی 3 new interchange و انگلیسی دوره پیش‌دانشگاهی بر اساس دستور نقش‌گرای هلیدی مدل ۹۴*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه شهید بهشتی.
- صافی قیدبلاغی، محمدرضا (۱۳۷۹)، *بررسی نقش بینافردی زبان فارسی در چهارچوب دیدگاه هلیدی*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز.
- فقیری، غلام محمد (۱۳۸۶)، *الگوی ساختاری نقش برای سبک‌شناسی تاک (تحلیل انتقادی گفتار)*، روی نمونه‌هایی از بوف کور، پایان‌نامه دکترا، دانشگاه فردوسی مشهد.

مشکوٰۃ الدینی، مهدی (۱۳۸۱)، سیر زبان‌شناسی، انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد.
میراحمدی، فرزاد (۱۳۸۴)، بررسی نظام وجه زبان فارسی بر اساس چهارچوب نقش‌گرایی نظام‌مند
هلیدی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه شهید بهشتی.

Luelsdorff, Philip A. (1994), *The Prague School Structural and Functional Linguistics*, John
Benjamins Publishing Company: Amsterdam / Philadelphia.

Lepschy, Giulio C. (1970), *A Survey of Structural Linguistics*, Faber and Faber, London.

Richards, Jack C. et al., (1992, second ed.), *Dictionary of Language Teaching & Applied
Linguistics*, London: Longman.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی